

Marta GĘBSKA

ORCID: 0000-0002-2254-9366

Akademia Sztuki Wojennej w Warszawie
Wydział Bezpieczeństwa Narodowego
Instytut Studiów Strategicznych

Rozdział 3

Wybrane problemy badawcze zagadnienia bezpieczeństwa geopolitycznego, militarnego i ekonomiczno-gospodarczego państw regionu Trójmorza¹

Selected research issues on geopolitical, military and economic security of the Three Seas Initiative countries

The article describes selected research problems of geopolitical, military, and economic security of the Three Seas Initiative countries. The research issue is very wide due to the interdisciplinary nature of security science. The introduction presents basic information about the Three Seas Initiative, then it outlines the methodological assumptions for the research, in particular including the role of system analysis. Then, the objectives of the analysis are presented in individual security areas, i.e. geopolitical, military, and economic, in the region of the Three Seas Initiative, along with problematic situations. The last part of the chapter presents paradigms and theories of international research that can be applied in the process of studying the security issues of the Three Seas Initiative area.

Keywords: *Three Seas Initiative, security, scientific research, security science*

Wprowadzenie

Inicjatywa Trójmorza powstała w 2015 roku w Nowym Jorku podczas Zgromadzenia Ogólnego ONZ. Jej pomysłodawcami byli prezydenci Polski i Chorwacji. Obecnie do inicjatywy należą 12 państw: państwa bał-

¹ Materiał został przygotowany w wyniku konsultacji z wszystkimi członkami Grantu Badawczego MON.

Publikacja finansowana w ramach projektu realizowanego w Programie GRANT BADAWCZY nt. Wymiar bezpieczeństwa geopolitycznego, militarnego i ekonomiczno-gospodarczego regionu Trójmorza. Współczesność i perspektywy, MON, Warszawa 2018.

tyckie (Litwa, Łotwa i Estonia), państwa należące Grupy Wyszehradzkiej – V4 (Polska, Węgry, Czechy, Słowacja) i państwa Europy Środkowej i Południowo-wschodniej (Chorwacja, Słowenia, Bułgaria, Rumunia, Austria). Odmienność państw pod względem położenia geograficznego, różnych doświadczeń historycznych, poziomu rozwoju społeczno-ekonomicznego, stawiają pod znakiem zapytania sens istnienia tej inicjatywy, szczególnie w sytuacji, w której państwa bałtyckie i Europy Środkowo-Wschodniej przynależą już do różnych ugrupowań regionalnych o charakterze integracyjnym w kontekście ekonomicznym, militarnym i społeczno-kulturowym (przede wszystkim Unia Europejska i NATO, ale również Grupa Wyszehradzka i Rada Państw Morza Bałtyckiego). Pojawia się zatem pytanie, czy nowa inicjatywa nie powieli istniejących struktur, a jeśli tak, to w jakim zakresie? A jeśli nie, to co wnosi nowego, a zatem, jaka jest jej wartość dodana obecnie i możliwa do osiągnięcia w przyszłości? Kolejne pytanie dotyczy zagadnienia, czy współpraca państw w ramach inicjatywy Trójmorza może przynieść większą wartość dodaną niż w ramach dotychczasowych instytucji.

Zgodnie z deklaracjami państw należących do inicjatywy Trójmorza jej celem jest rozszerzanie wspólnego rynku, budowa nowych i poprawa istniejących sieci infrastrukturalnych oraz poprawa regionalnego bezpieczeństwa. Ze względu na złożoność przedmiotową problemu bezpieczeństwa słuszne wydaje się szukanie uzasadnienia dla istnienia tej inicjatywy z punktu widzenia bezpieczeństwa geopolitycznego, militarnego i ekonomiczno-gospodarczego. Takie podejście jest innowacyjne, gdyż wychodzi poza deklaracyjny obszar współpracy państw, chociażby w zakresie militarnym czy geopolitycznym. Przyjęto założenie, że poprzez poprawę stanu infrastruktury, budowanie więzi biznesowych dzięki utworzeniu płaszczyzny współpracy gospodarczej w formie forum biznesu i realizację wspólnych przedsięwzięć na rzecz rozwoju, poprawia się pozycja geopolityczna państw, rośnie ich potęga, co wpływa na relacje polityczne między państwami, również należącymi do środowiska zewnętrznego inicjatywy Trójmorza (choćby relacje państw regionu z Federacją Rosyjską). Z punktu widzenia naukowego można zatem postawić pytanie: w jaki sposób koncepcja Trójmorza będzie miała szanse realizować nakreślony przez jej twórców cel, skoncentrowany na poprawie obecnego i przyszłego regionalnego bezpieczeństwa.

Założenia metodologiczne dla prowadzonych badań

W celu znalezienia adekwatnych metod badawczych w obszarze bezpieczeństwa w regionie Trójmorza konieczne jest uwzględnienie pewnych współczesnych cech środowiska bezpieczeństwa, którymi są: wielość i złożoność źródeł zagrożeń, dynamika zmian i procesów w środowisku międzynarodowym, w tym szczególnie w obszarze militarnym, ekonomicznym i społecznym, zwiększająca się złożoność i niepewność otoczenia, sieciowość podmiotów, organizacji, procesów ekonomicznych, politycznych i społecznych, zwiększający się obszar badawczy dla prowadzonych analiz. W badaniu problemowym założono wykorzystanie następujących metod badawczych:

- metod jakościowych w celu opisanie wybranych zjawisk i dokonania analizy badanych obiektów (badanie strategii, białych ksiąg, ogólnie dostępnej literatury przedmiotu, w tym publikacji zwartych, artykułów oraz aktów normatywnych, raportów państw i organizacji, raportów i ekspertyz, oficjalnych dokumentów państwowych i organizacji, itp.), zawierających również dane ilościowe;
- metod ilościowych poprzez wtórną analizę danych statystycznych, ustalających parametry liczbowe opisujące dane zjawiska gospodarcze, społeczne i militarne, w celu przetworzenia danych i ustalenia natężenia oraz charakteru powiązań (zależności i współzależności) między zjawiskami, jak również w celu zbadania dynamiki występujących zjawisk.

Dodatkowo podjęto decyzję o wykorzystaniu obserwacji uczestniczącej, wywiadów eksperckich i konsultacji. Ponadto dla uporządkowania procesu badawczego odwołano się do metody, dzięki której możliwe jest zbadanie złożonych elementów dynamicznego środowiska międzynarodowego oraz zależności między podmiotami tego środowiska, jakim jest **analiza systemowa**². W kontekście problematyki Trójmorza przyjęto

² Analiza systemowa to „dziedzina wiedzy dotycząca poznania układów organizacyjnych i sposobów ich działania. Umożliwia łączenie dorobku różnych dziedzin nauki wokół wybranych problemów. Ma charakter interdyscyplinarny i syntetyzujący, służąc projektowaniu przyszłych struktur i działań w oparciu o kryteria sprawnościowe. Doskonali i upowszechnia skwantyfikowane metody analizy wykorzystując metodę modelowania matematycznego i teoretyczne konstrukcje odzwierciedlające w uproszczony sposób rzeczywistość”. Na podstawie: W. Findeisen (red.), *Analiza systemowa - podstawy i metodologia*, Pań-

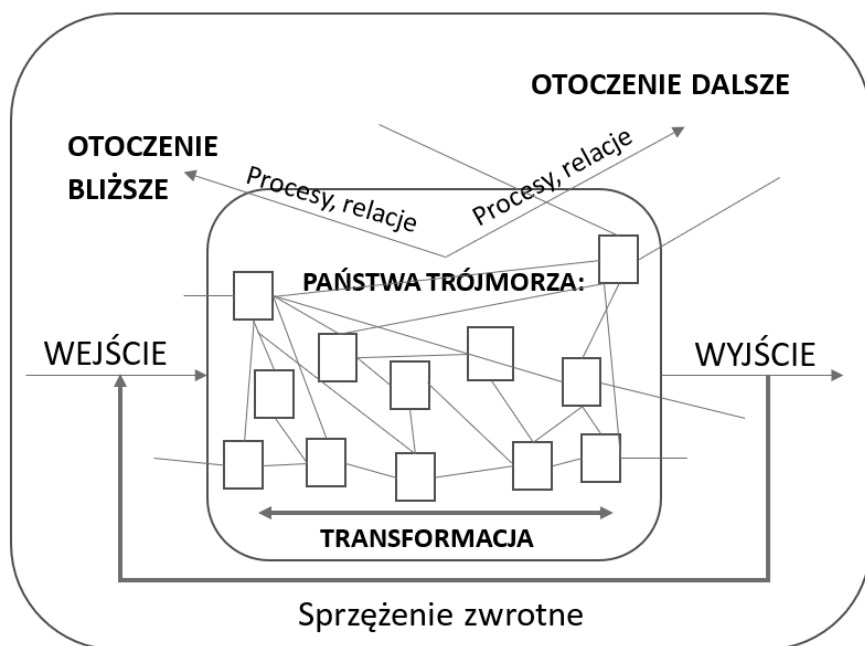
zbadanie takich kwestii, jak:

- 1) poszczególne elementy systemu, jego cechy niezmiennie i zmienne, czyli poszczególne państwa (w ramach metody monograficznej, w celu wyodrębnienia cech, elementów jakościowych systemu);
- 2) procesy i sprzężenia między nimi indywidualnie, a także w ramach innych organizacji, do których państwa przynależą (Grupa Wyszehradzka, NATO i UE);
- 3) warunki, w jakich funkcjonują państwa należące do inicjatywy Trójmorza, czyli ich środowisko wewnętrzne i zewnętrzne.

Na rysunku 1 odwzorowano systemowe ujęcie problemów w projekcie. Symbolicznie oddaje on skomplikowane zagadnienia i kwestie, z którymi przyszło zmierzyć się zespołowi badawczemu w chwili budowania metodologii badań. W systemowych założeniach do badań przyjęto jako pewne cechy systemowe dla ogółu zjawisk, ułatwiające analizowanie bardzo złożonego, dynamicznego systemu. Wyróżniono:

- system: obejmujący państwa należące do Trójmorza: Austria, Bułgaria, Chorwacja, Czechy, Estonia, Litwa, Łotwa, Polska, Rumunia, Słowacja, Słowenia i Węgry;
- zjawiska: wielopoziomowe, sieciowe relacje między państwami przynależnymi do Trójmorza oraz relacje i ich skutki wynikające z relacji z bliższym i dalszym otoczeniem międzynarodowym;
- procesy: współpracy gospodarczej, infrastrukturalnej, politycznej, militarnej.

stwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1985, s. 13. Inną definicję zaproponowano w publikacji: P. Sienkiewicz, *Analiza systemowa. Podstawy i zastosowania*, Wydawnictwo Bellona, Warszawa 1994, s. 37-38. „ANALIZA SYSTEMOWA jest: zbiorem metod i technik analitycznych, ocenowych i decyzyjnych, służących racjonalnemu rozwiązywaniu systemowych sytuacji decyzyjnych; badaniem wspomagającym działania osób odpowiedzialnych za decyzje lub linie postępowania w warunkach niepewności i ryzyka. W celu uściślenia przedmiotu rozważań proponuje się, aby analizę systemową nazywać metodą rozwiązywania systemowych sytuacji (problemów) decyzyjnych, której: A. celem są zmiany w realnym systemie; B. istota polega na rozpatrywaniu obiektów jako systemów o określonym składzie i strukturze, złożonych z podsystemów należących do określonego nadsystemu; C. wynik stanowi projekt zmian przynoszących wzrost, szeroko rozumianej, efektywności działania; D. użytkownikiem wyników jest decydent, który powinien umieć sformułować swoje potrzeby decyzyjne i przekazać je analitykowi systemów; odpowiada on za wykorzystanie wyników analizy”.

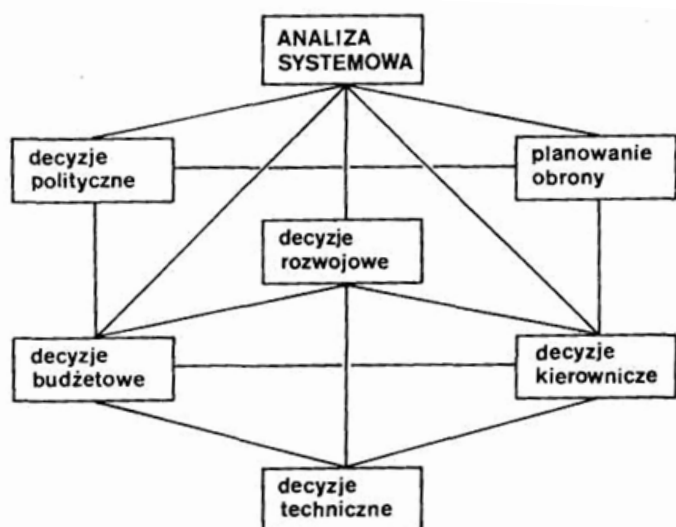
Rysunek 1. Systemowe ujęcie badań w projekcie badawczym

Źródło: opracowanie własne.

Częścią systemu jest transformacja systemowa. Istota jej polega w tym przypadku na:

1. Tworzeniu i utrzymaniu sprawnego systemu, przynoszącego korzyści jego elementom, korzyści większych niż w przypadku braku systemu (korzyścią może być choćby niwelowanie zagrożeń dla elementów systemu);
2. Ewolucja w kierunku jak najlepszego funkcjonowania podmiotów w ramach systemu, wykorzystania szans i niwelowania zagrożeń;
3. Tworzeniu konkurencyjności – zarówno między podmiotami występującymi w systemie, jak i w stosunku do podmiotów zewnętrznych.

Biorąc pod uwagę liczbę analizowanych zagadnień należy stwierdzić, że analiza systemowa jest idealną metodą do wykorzystania w ramach niniejszego projektu ze względu na różnorodność decyzji, jakie powinny być podjęte w celu maksymalizacji korzyści z istnienia systemu. Między elementami systemu następuje oddziaływanie, wskutek czego dochodzi do sprzężenia zwrotnego między wejściem a wyjściem.

Rysunek 2. Przedmiot zastosowań analizy systemowej

Źródło: P. Sienkiewicz, *Analiza systemowa. Podstawy i zastosowania*, Wydawnictwo Bellona, Warszawa 1994, s. 39.

Badanie środowiska bezpieczeństwa (zewnętrznego i wewnętrznego) jest wskazane ze względu na uwarunkowania bezpieczeństwa państw Trójmorza oraz kształtujące jego zagrożenia. Na otoczenie zewnętrzne bezpieczeństwa składa się otoczenie zewnętrzne dalsze, które obejmuje: podmioty polityczne i ekonomiczno-gospodarcze w stosunkach międzynarodowych, funkcjonujące na świecie i wpływające na kształt bezpieczeństwa w regionie Trójmorza (np. OPEC), a także otoczenie zewnętrzne bliższe, obejmujące: podmioty polityczne i ekonomiczno-gospodarcze w Unii Europejskiej, poza państwami członkowskimi inicjatywy, które wpływają bądź mogą oddziaływać na kształt bezpieczeństwa w regionie Trójmorza.

W badaniu naukowym regionu Trójmorza za zasadne uznaje się wykorzystanie metody porównawczej (komparatywnej), w celu ustalenia cech podobnych i odróżniających poszczególne elementy systemu (porównanie państw i realizowanej przez nie polityki, interesów politycznych, ekonomiczno-gospodarczych i militarnych, postrzeganie zagrożeń). Pozwoli to na specyfikację rozwiązań ważnych z punktu widzenia adaptacji i wdrożenia, a także tworzących pewne standardy. Metoda ta

może być przydatna w celu dostarczenia informacji potrzebnych do podjęcia optymalnych decyzji w badanych obszarach, a także do stwierdzenia, czy przy wszelkiej odmienności państw możliwe jest stworzenie wspólnej platformy porozumienia czy strategii działania łączącej różne potrzeby interesariuszy.

Kolejną metodą badawczą wartą rozważenia w procesie poznawania problematyki regionu Trójmorza, jest metoda decyzyjna, polegająca na szerokim (kompleksowym) traktowaniu zjawisk politycznych i gospodarczych. W procesie badania zostaną określone ośrodki decyzyjne, procesy decyzyjne, obejmujące powiązania przyczynowo-skutkowe w ośrodku decyzyjnym, decyzje związane z wyborem konkretnych działań (lub zaniechań) w obszarze politycznym, ekonomiczno-gospodarczym i militarnym, a także implementacje wynikające z podjętych decyzji.

Następna metoda – analiza historyczna – umożliwia określenie genezy zjawisk, głównie tych geopolitycznych, ale także reform oraz powiązań gospodarczych, takich jak więzi handlowe, inwestycyjne, umowy dwustronne i bilateralne, wpływające na współczesność. Wykorzystanie tej metody umożliwia poznanie uwarunkowań towarzyszących konkretnym faktom i zjawiskom politycznym, ekonomicznym czy też społecznym, a w rezultacie ukazanie zależności przyczynowo-skutkowych, zachodzących między zjawiskami przeszłymi i współczesnymi. Uzupełnieniem analizy historycznej może być analiza instytucjonalno-prawna. Jest ona szczególnie przydatna do badania tekstów normatywnych w zakresie bezpieczeństwa militarnego i geopolitycznego, a także do oceny norm zawartych w aktach prawa międzynarodowego, które odnoszą się do warunków realizacji zadań w obszarze bezpieczeństwa geopolitycznego i militarnego. Umożliwia ona również określenie ograniczeń prawnych, które determinują współpracę oraz realizację zadań w obszarze bezpieczeństwa geopolitycznego i militarnego, zarówno w ramach organizacji międzynarodowych oraz sił zbrojnych państw Trójmorza. Kluczowe tu będą analizy współpracy państw regionu z NATO, UE i Grupą Wyszehradzką oraz wynikające z przynależności do tych organizacji wymagania, zobowiązania, porozumienia i umowy.

Cele analizy obszaru bezpieczeństwa geopolitycznego, militarnego i ekonomiczno-gospodarczego w regionie Trójmorza, sytuacja problemowa

Zgodnie z zasadą analizy systemowej powinna być dokonana próba zrównoważenia perspektywy krótko i długookresowej³, z wykorzystaniem zasady analizy prognostycznej. W badaniu problemowym powinna być także przeprowadzona próba uwzględnienia dynamiki i złożoności systemu, wraz ze świadomością, że na system wpływają czynniki mierzalne i niemierzalne, a także, że istniejące warunki analizy wynikające ze zmiennego środowiska wewnętrznego i zewnętrznego są niepewne i złożone. Ponadto w wyniku złożoności problemów i istnienia czynników przewidywalnych i nieprzewidywalnych, wnioski mogą charakteryzować się znacznym stopniem intuicyjności⁴. Zgodnie z zasadą analizy prognostycznej badanie powinno składać się z takich etapów, jak:

- rejestracja stanu faktycznego i poznanie struktury problemu, co umożliwi wyznaczenie zasadniczego przedmiotu badania i opisanie wszystkich ważnych elementów systemu;
- analiza zagadnienia polegająca na zbadaniu, jakie działania należy podjąć, aby zwiększyć stan bezpieczeństwa w badanych obszarach;
- wdrożenie, a więc przełożenie wniosków z badania teoretycznego na praktykę.

Bezpieczeństwo geopolityczne

Bezpieczeństwo geopolityczne jest podstawą dla pozostałych obszarów bezpieczeństwa, ale również z nich wynika. Na poziom bezpieczeństwa w tym obszarze składa się potęga państwa samodzielnie oraz w grupie podmiotów współpracujących ze sobą. Potęga obrazuje możliwości sprawowania przez państwa władzy nad środowiskiem i terenie, w którym istnieje i działa. Z kolei siła oznacza zdolność do osiągnięcia

³ Podejmowane działania mogą okazać się efektywne w perspektywie krótkookresowej, lecz w dłuższym czasie mogą być niekorzystne. Obie perspektywy są potrzebne, dlatego też wskazane jest znalezienie równowagi między obiema perspektywami.

⁴ A. Koźmiński, *Analiza systemowa organizacji*, PWE, Warszawa 1979, s. 38-39, S. Swadźba (red.), *Systemy gospodarcze. Zagadnienia teoretyczne*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Katowice 2009, s. 11-28.

konkretnych skutków, w tym też zdolność do kontroli innych państw przy pomocy różnych metod, niekoniecznie siłowych, czy też grózb⁵.

Analiza geopolityczna zajmuje się przede wszystkim procesami występującymi w badanym czasie i przestrzeni. Na tym tle możliwe staje się ustalenie charakteru i kluczowych elementów całego układu (systemu) geopolitycznego w konkretnym czasie, a także określenie cech poszczególnych podmiotów (12 państw tworzących inicjatywę Trójmorza), szczególnie zaś wielkości i struktury ich potencjałów geopolitycznych. Na potencjał ten składa się potencjał intelektualny, moralny i materialny.

Do obszarów tematycznych determinujących potęgę można zaliczyć:

- uwarunkowania geograficzne, takie jak wielkość i kształt terytorium, lokalizacja geograficzna, klimat;
- uwarunkowania demograficzne, takie jak liczba mieszkańców, struktura ludności, rozmieszczenie, przyrost naturalny, migracje, predyspozycje psychologiczne, charakter narodowy, stan zdrowotny, poziom wykształcenia, zdolności techniczne i organizacyjne;
- uwarunkowania historyczno-socjologiczne – w tym doświadczenia, wyobrażenia o swym miejscu w świecie, zdolności propagandowe, spójność społeczeństwa, stosunek do życia;
- uwarunkowania ekonomiczne, takie jak: stabilność ekonomiczna, wystarczalność surowcowa, zasoby surowcowe, zasoby państwa, udział w wymianie handlu międzynarodowego, rozwój technologii, wzrost gospodarczy, poziom dobrobytu, poziom rozwoju przemysłu wysokich technologii oraz przemysłu zbrojeniowego, stan transportu, poziom zaawansowania technologii jądrowej i kosmicznej;
- uwarunkowania polityczne (organizacyjne), w tym tzw. charakter rządu, ustroj polityczny (forma rządów), stabilność i autorytet władzy, zdolność utrzymania baz strategicznych z punktu widzenia państwa i regionu, poziom myśli strategicznej;
- predyspozycje wojskowe, takie jak np. stan liczebny wojska, przygotowanie i wyposażenie wojskowe, zdolność panowania nad szlakami komunikacyjnymi ważnymi ze strategicznego punktu widzenia, standardy gotowości bojowej;

⁵ R. Łoś, *Siła współczesnych państw. Ujęcie teoretyczne*, „Przegląd Politologiczny”, s. 31-44.

- integracja zewnętrzna, w tym prestiż państwa na arenie międzynarodowej, możliwości oddziaływania na sąsiadów, rola w organizacjach międzynarodowych i sojuszach, cele i strategia rozszerzania wpływów zewnętrznych, doświadczenia i umiejętności prowadzenia rokowań międzynarodowych, rodzaj i gęstość sieci powiązań międzynarodowych, liczba i złożoność spraw międzynarodowych, w których podmiot uczestniczy⁶.

Przedmiotem badań geopolitycznych jest panowanie nad różnymi przestrzeniami, np. przestrzenią terytorialną, gospodarczą, kulturalną czy religijną, które to panowanie jest sprawowane poprzez różne interakcje z innymi podmiotami⁷. W tym kontekście badanie bezpieczeństwa geopolitycznego umożliwi zbadanie interakcji między państwami należącymi do inicjatywy Trójmorza, a także stwierdzenie, czy inicjatywa przynosi wartość dodaną do sytuacji, gdyby ten rodzaj współpracy nie zaistniał.

Przeprowadzenie badań nad państwami członkowskimi inicjatywy Trójmorza umożliwi też określenie ich potencjałów i zasobów geopolitycznych, a także określenie procesów i trendów w poziomie bezpieczeństwa geopolitycznego i wynikających z niego pozostałych obszarów bezpieczeństwa państwa i regionu⁸. Uzasadnione wydaje się przeprowadzenie podstawowych badań historycznych tego obszaru geopolitycznego w przedziale czasowym, sięgającym od zakończenia drugiej wojny światowej do chwili obecnej.

Bezpieczeństwo militarne

Analiza obszaru bezpieczeństwa militarnego regionu Trójmorza ma na celu ukazanie stanu obecnego oraz określenie perspektyw rozwoju sytuacji w przyszłości. Zarówno stan obecny, jak i perspektywy, mogą być zdiagnozowane dzięki analizie problemów badawczych, takich jak:

- 1) uwarunkowania środowiska bezpieczeństwa militarnego w regionie, w tym przede wszystkim zagrożenia bezpieczeństwa militarnego,

⁶ A. Łaszczuk, *Analiza geopolityczna potęgi państw*, <http://geopolityka.net/analiza-geopolityczna-potegi-panstw/>, (data dostępu: 10.12.2018).

⁷ C. Jean, *Geopolityka*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 2003, s. 98.

⁸ Wyniki tej analizy mogą służyć jako podstawowa pomoc przy kształtowaniu wyobraźni, zarówno jednostkowej (przywódców), jak i społecznej.

pojawiające się obecnie i w przeszłości, zdiagnozowane na podstawie obserwacji i podkreślane dokumentach państwowych i międzynarodowych;

- 2) priorytety w zakresie bezpieczeństwa militarnego w regionie;
- 3) rola i znaczenie narodowych sił zbrojnych państw inicjatywy Trójmorza dla zapewnienia bezpieczeństwa militarnego regionu;
- 4) znaczenie przemysłów obronnych i współpracy w tym zakresie na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa militarnego regionu;
- 5) znaczenie sojuszy i organizacji międzynarodowych w kształtowaniu bezpieczeństwa militarnego.

Analiza powyższych zagadnień problemowych powinna dać odpowiedź na pytanie, czy współpraca militarna wszystkich państw regionu Trójmorza w ogóle jest możliwa, a jeśli tak, na jakich płaszczyznach może się ona odbywać. Wątpliwości i trudności mogą wynikać ze skrajności państw w podejściu do problematyki militarnej, bezpieczeństwa i obrony. Przykładem takiej skrajności jest np. Austria, a więc państwo deklarujące od 1955 roku wieczystą neutralność, Polska, która intensywnie angażuje się w różne działania i finansowanie NATO, czy też państwa bałtyckie, które w znacznym stopniu uzależnione są od NATO w zapewnianiu bezpieczeństwa na swoim terenie, chociażby w zakresie bezpieczeństwa przestrzeni powietrznej.

Bezpieczeństwo ekonomiczno-gospodarcze

Analiza obszaru bezpieczeństwa ekonomiczno-gospodarczego⁹ regionu Trójmorza ma na celu ukazanie stanu obecnego w tym zakresie dla państw tworzących tę inicjatywę oraz określenie perspektyw rozwoju sytuacji w przyszłości. Diagnoza tego obszaru ma kluczowe znaczenie dla innych obszarów bezpieczeństwa, takich jak bezpieczeń-

⁹ Bezpieczeństwo ekonomiczne – „stan rzeczywistości, w którym możliwy jest harmonijny rozwój gospodarki oraz zapewnienie odpowiedniego poziomu życia obywateli poprzez niezakłócony dostęp do surowców, rynków zbytu, kapitału, nowoczesnych technologii czy informacji” za: T. Szubrycht, *Współczesne aspekty bezpieczeństwa państwa*, „Zeszyty Naukowe Akademii Marynarki Wojennej” 2006, nr 4 (167), s. 92. Ponadto należy stwierdzić że bezpieczeństwo ekonomiczno-gospodarcze odnosi się zarówno do wskaźników ekonomicznych, jak i oddziaływania państwa na strukturę gospodarki, relacje gospodarcze w państwie i w relacjach z otoczeniem zewnętrznym.

stwo polityczne i geopolityczne oraz militarne. Poziom bezpieczeństwa ekonomiczno-gospodarczego określa możliwości finansowania innych obszarów przedmiotowych bezpieczeństwa i ma również bezpośredni związek z bezpieczeństwem narodowym. W jednym z amerykańskich podręczników można przeczytać krótkie, aczkolwiek trafne stwierdzenie, podkreślające rolę gospodarki w zapewnianiu bezpieczeństwa państwa: „bezpieczeństwo ekonomiczne jest głównym elementem bezpieczeństwa narodowego, nawet jeśli granice są mniej ważne niż kiedykolwiek. Bez względu na to, jak patrzymy na bezpieczeństwo narodowe, nie może być mowy o konieczności uwzględnienia rentowności gospodarczej naszego narodu. Bez kapitału nie ma biznesu; bez biznesu nie ma zysku; bez zysku nie ma pracy. Bez pracy nie ma podatków i nie ma zdolności woj-skowych”¹⁰.

Oczywiste jest również, że brak bezpieczeństwa ekonomiczno-gospodarczego może skutkować dążeniem społeczeństwa do zmiany rządu, strajkami, intensywną polaryzacją społeczną, dojściem do władzy partii populistycznych, korupcją, zachwianiem finansów państwa, a tym samym brakiem możliwości realizacji przez państwo jego funkcji (takich jak np. zapewnienie bezpieczeństwa wewnętrznego i w relacjach z zagranicą, redystrybucja dochodu narodowego, sprawne działanie administracji państwowej), a w perspektywie osłabieniem jego pozycji geopolitycznej, zwiększoną podatnością na wpływy zewnętrzne (innych państw, korporacji) czy brakiem realnej możliwości kreacji własnej polityki na arenie międzynarodowej.

Zatem można stwierdzić, że istnieją dwie główne płaszczyzny bezpieczeństwa ekonomiczno-gospodarczego, którymi są¹¹:

¹⁰ “Economic security is a major element of national security, even as borders are less important than ever. No matter how we look at national security, there can be no question of the need to include the economic viability of our nation. Without capital, there is no business; without business, there is no profit; without profit, there are no jobs. And without jobs, there are no taxes, and there is no military capability”. Sheila R. Ronis, *Economic Security: Neglected Dimension of National Security?*, Center for Strategic Conferencing Institute for National Strategic Studies by National Defense University Press, Washington D.C. 2011, s. viii.

¹¹ A. Limański, I. Drabik, *Zarządzanie bezpieczeństwem ekonomicznym w warunkach niepewności*, Wyższa Szkoła Zarządzania Marketingowego i Języków Obcych, Katowice 2013, s. 35.

- 1) płaszczyzna społeczno-ekonomiczna, która dotyczy rozwoju umożliwiającego stabilność funkcjonowania państwa i jego odporności na zagrożenia oraz działań na rzecz destabilizacji struktury społecznej i osłabienia zdolności obronnych;
- 2) płaszczyzna ekonomiczno-obronna, która dotyczy przede wszystkim zdolności państwa i jego gospodarki do przeciwstawienia się w sposób efektywny ingerencji ekonomicznej z zewnątrz oraz działań na rzecz budowy potencjału gospodarczo-obronnego.

W celu zbadania bezpieczeństwa ekonomiczno-gospodarczego regionu Trójmorza, przyjęto dokonanie analizy takich kwestii, jak:

1. Potencjał ekonomiczno-gospodarczy państw regionu;
 - a) w kontekście aktualnie występujących i potencjalnych zagrożeń i wyzwań oraz priorytetów deklarowanych przez państwa w różnych dokumentach o charakterze strategicznym;
 - b) w kontekście stanu bezpieczeństwa ekonomicznego w obszarze kluczowych jego komponentów (bezpieczeństwo finansowe, surowcowe, żywnościowe i w dostępie do wody), a także poprzez zbadanie wskaźników ekonomiczno-gospodarczych, takich jak np. deficyt budżetowy, dług publiczny, stopa bezrobocia i inflacji, PKB, PKB per capita (PPP), realna stopa wzrostu PKB;
 - c) w kontekście trendów w ratingach międzynarodowych państw regionu;
 - d) w kontekście oceny wybranych wskaźników ekonomiczno-gospodarczych, takich jak np.: wskaźnik percepcji korupcji, HDI, FSI, TDI, EVI.
2. Zależności ekonomiczno-gospodarcze, o których można wnioskować poprzez zbadanie:
 - a) przynależności do organizacji międzynarodowych oraz umów dwustronnych i bilateralnych;
 - b) wielkości i struktury wymiany handlowej między państwami regionu;
 - c) wielkości inwestycji gospodarczych między stronami.
3. Zależności surowcowe – surowce stanowią strategiczny element określający pozycję państwa na arenie międzynarodowej. Koniecz-

ność zapewnienia dostępu do surowców jest dla państw kwestią fundamentalną – warunkującą realizację funkcji państwa.

4. Wpływ wybranych aktorów międzynarodowych na bezpieczeństwo ekonomiczno-gospodarcze państw regionu (np. Chiny, Rosja), w zakresie np. surowców i potencjału energetycznego.

Dodatkowo podczas analizy będą wzięte pod uwagę następujące czynniki, które są powiązane z bezpieczeństwem ekonomiczno-gospodarczym, takie jak:

1. Oddziaływanie migracji na region zgodnie z analizą dwójakiego rodzaju czynników. Pierwszą grupą są czynniki wypychające z miejsca zamieszkania (*push factors*): najczęściej jest to niekorzystna sytuacja ekonomiczna w kraju pochodzenia – ubóstwo, bezrobocie lub niskopłatna praca, brak perspektyw. Drugą grupą są czynniki przyciągające do nowego miejsca (*pull factors*): rozwinięte i bogate państwa są powszechnie kojarzone z dobrobytem i chłonnym rynkiem pracy z wyższym poziomem płac; wizja lepszych warunków egzystencji i poprawy sytuacji życiowej (możliwość zdobywania wykształcenia i doświadczenia).
2. Zmiany rynku pracy i problemy demograficzne w regionie, które można traktować jako wyzwanie w kontekście funkcjonowania systemu emerytalnego i struktury rynku pracy. Element ten również powiązany jest z migracjami z regionu.

Finalizowanie pracy badawczej

W celu możliwości sfinalizowania pracy badawczej założono dokonanie analizy bieżących działań politycznych w badanych obszarach wszystkich państw należących do inicjatywy Trójmorza, wpływających bezpośrednio na poziom bezpieczeństwa ekonomiczno-gospodarczego, społecznego i suwerenność państw. Po dokonaniu analizy ww. elementów, powinna zostać dokonana analiza SWOT całego regionu Trójmorza, aby w sposób holistyczny ocenić szanse, zagrożenia, mocne i słabe strony w kontekście bezpieczeństwa geopolitycznego, ekonomiczno-gospodarczego i militarnego. Dzięki temu możliwe będzie dokonanie projektowania scenariuszy rozwoju sytuacji, a także stworzenie rekomendacji i zaleceń, właściwych z punktu widzenia bezpieczeństwa Pol-

ski i regionu Trójmorza, które mogłyby być wykorzystane przez decydentów politycznych.

W całej pracy badawczej niezbędne jest wykorzystanie podejścia interdyscyplinarnego¹² dla badanej problematyki, które pozwala na ukazanie w sposób holistyczny najważniejszych uwarunkowań bezpieczeństwa państw i regionu. To podejście skutkuje koniecznością rozważania kontekstów bezpieczeństwa w nawiązaniu np. do historii, filozofii, ekonomii i finansów, geografii społeczno-ekonomicznej, polityce i administracji.

Paradygmaty i teorie badań międzynarodowych w badaniu problematyki bezpieczeństwa Trójmorza

Paradygmat określany jest jako element wspólny dla wszystkich członków danej wspólnoty naukowej. W naukach społecznych uznaje się, że głównymi paradygmatami są realizm, liberalizm i konstruktywizm. Zgodnie z realizmem państwo jest najważniejszym podmiotem w stosunkach międzynarodowych, a jego kluczowym celem jest zapewnienie bezpieczeństwa, do którego można dążyć na różne sposoby, również w sposób siłowy. Ponadto bezpieczeństwo jest grą o sumie zerowej¹³. Inicjatywa Trójmorza, zgodnie z dotychczasowymi deklaracjami państw członkowskich, jest dobrowolną formą współpracy państw, które pragną działać na rzecz swojego i regionalnego bezpieczeństwa. Jak dotąd państwa nie wspominały o współpracy w obszarze militarnym, choć wydaje się, że nie jest ona wykluczona, szczególnie w sytuacji, gdyby miała ożywić współpracę gospodarczą, również w wymiarze

¹² S. Sulowski podkreślił, że „postulat interdyscyplinarności w naukach o bezpieczeństwie, jak wskazano, jest oczywisty ze względu na specyfikę przedmiotu badań oraz ze względu na konieczność stosowania różnych metod badawczych. Należy nadmienić, że specyfika przedmiotu przemawia za interdyscyplinarnością nie tylko z tego powodu, że zjawiska w tym zakresie mają złożony i wieloaspektowy charakter. Mogą one mieć niekiedy jednorodną naturę na przykład techniczną, ale może być ona siłą sprawczą uruchomienia procesów o charakterze społecznym, politycznym lub ekonomicznym”. S. Sulowski, *O rozwoju badań i postulatcie interdyscyplinarności w naukach o bezpieczeństwie*, [w:] S. Sulowski (red.), *Tożsamość nauk o bezpieczeństwie*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2015, s. 21-37.

¹³ Confer: P. Ostaszewski, *Międzynarodowe stosunki polityczne*, Książka i Wiedza, Warszawa 2010, R. Zięba, *O tożsamości nauk o bezpieczeństwie*, „Zeszyty Naukowe AON” 2012, nr 1(86).

ekonomiczno-obronnym, z jednoczesnym zwiększeniem poziomu bezpieczeństwa ekonomiczno-gospodarczego. Państwa należące do inicjatywy Trójmorza zadeklarowały, iż nie zamierzają zastępować organizacji istniejących już w Europie, czy też tworzyć konkurencyjnych tworów, dlatego też nie wydaje się być słuszne przypuszczenie dotyczące działania w kierunku zastąpienia, czy też powielenia takich organizacji jak Unia Europejska, czy NATO. Z dotychczasowych deklaracji państw podczas szczytów Trójmorza wynika, iż korzyści ze współpracy mają być wielostronne, a więc nie ma tu zastosowania ostatni z ww. postulatów, charakterystycznych dla realistów¹⁴.

Zgodnie z paradygmatem liberalnym rozwój może być osiągnięty dzięki współpracy międzynarodowej. Co więcej, funkcją organizacji międzynarodowych jest działanie na rzecz pokojowego rozwiązywania sporów, a środkiem do osiągnięcia pokoju i współpracy jest badanie dynamiki stosunków międzynarodowych i mechanizmów je kształtujących. Biorąc pod uwagę powyższe czynniki należy stwierdzić, że istota inicjatywy Trójmorza wynika z paradygmatu liberalnego. Mimo że inicjatywa ta nie ma cech typowej organizacji, a jest raczej dość luźną formą współpracy, a współpraca państw jest w pełni dobrowolna, czego skutkiem mają być korzyści dla wszystkich stron.

Trzecim możliwym podejściem jest **konstruktywizm społeczny**¹⁵. Podstawowym dla niego jest założenie subiektywnego postrzegania świata oraz pogląd, że niemożliwe jest obiektywne spojrzenie na rzeczywistość. Dlatego też społeczeństwo nadaje indywidualne znaczenie przedmiotom i zjawiskom, stąd wielość możliwych interpretacji otoczenia i oceny zjawisk historycznych i współczesnych. Konstruktywizm jako teoria społeczna głosi, że rzeczywistość jest konstrukcją społeczną,

¹⁴ <http://three-seas.eu/about/>, <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wizyty-zagraniczne/art,105,wspolna-deklaracja-w-sprawie-inicjatywy-trojmorza.html>, <http://three-seas.eu/wp-content/uploads/2018/06/WARSAW.pdf>, (data dostępu: 13.06.2019), <https://www.prezydent.pl/kancelaria/aktywnosc-ministrow/art,424,min-szczerski-trojmorze-nie-jest-alternatywa-dla-unii-europejskiej.html>, <https://www.prezydent.pl/kancelaria/aktywnosc-ministrow/art,691,prezydent-lotwy-w-poniedzialek-zlozy-w-polsce-oficjalna-wizyte-.html>, (data dostępu: 02.07.2019), <https://www.bgk.pl/aktualnosci/udzial-bgk-w-forum-wizja-rozwoju-2328/>, (data dostępu: 04.07.2019).

¹⁵ Główni przedstawiciele tego nurtu to: K. Mannheim, P.L. Berger, T. Luckman. R.H. Jackson, G. Sørensen, *Wprowadzenie do stosunków międzynarodowych: teorie i kierunki badawcze*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012, s. 173.

która jest stworzona z doświadczeń, idei i wartości, dlatego też stosunki międzynarodowe nie są tworzone wyłącznie z warunków i sił materialnych. Biorąc pod uwagę różne doświadczenia badaczy i interakcje między nimi (stąd konstruktywizm społeczny) oraz poprzez oddziaływanie norm historycznych i kulturowych na życie jednostek, badacze będą próbowali stworzyć i indukcyjnie rozwinąć teorię dotyczącą bezpieczeństwa w regionie Trójmorza.

Praktycznym celem badań jest stworzenie rekomendacji dla decydentów politycznych Polski w zakresie poprawy bezpieczeństwa Polski oraz w regionie Trójmorza, a także wskazanie uzasadnienia istnienia inicjatywy (lub braku tego uzasadnienia). Z tego powodu mamy do czynienia z **teorią aktywizmu**, której zasadniczym założeniem jest wprowadzanie zmian w praktyce. Przewidziane jest przedstawienie raportu z badań, zawierającego rekomendacje i wykaz obszarów działań na rzecz poprawy bezpieczeństwa w regionie. W tym celu powinny zostać wykorzystane metody prognozowania, a więc przede wszystkim prognozowanie jakościowe (heurystyczne)¹⁶, wykorzystujące wiedzę ekspertów na temat prognozowanych procesów i zjawisk, oparte na ekstrakcji wiedzy, wraz z odkrywczym i twórczym myśleniem. Prognozowanie powinno być oparte na logice intuicyjnej. Niezbędne jest wykorzystanie metod myślowych, w tym metod bezpośrednich, wykorzystujących dane dotyczące dotychczasowego przebiegu procesu, a także metod pośrednich, wykorzystujących dane na temat przebiegu badanego procesu i innych podobnych procesów. Biorąc pod uwagę, iż podstawą współpracy w ramach inicjatywy Trójmorze jest obszar gospodarczy, wskazane jest wykorzystanie metod prognozowania gospodarczego, takich jak ekstrapolacja dotychczasowych trendów oraz analiza statystyczna. Dzięki temu będzie możliwe opracowanie scenariuszy dotyczących przyszłości inicjatywy Trójmorza.

Praca badawcza opiera się również na pragmatyzmie¹⁷. Badacze dysponują dużą swobodą wyboru technik, metod i procedur badań naukowych, które wskazane są ze względu na cele i potrzeby badawcze. Priorytetem jest skuteczność w przeprowadzeniu badania, rozwiązywa-

¹⁶ Confer: H. Świeboda, *Prognozowanie zagrożeń bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa 2017, s. 104

¹⁷ Jej głównymi przedstawicielami byli: C.S. Peirce, G. Mead, J. Dewey, R. Rorty.

niu problemów i wskazaniu rekomendacji dla decydentów, niezależnie poglądów politycznych badaczy, w celu poprawy bezpieczeństwa w regionie i poszczególnych państw, w tym racji stanu Polski.

Podsumowanie

Zbadanie problematyki bezpieczeństwa geopolitycznego, militarnego i ekonomiczno-gospodarczego nie jest zadaniem łatwym, przede wszystkim ze względu na złożoność i obszerność problematyki, na fakt, iż niezbędne jest zbadanie określonych zagadnień aż w 12 państwach regionu, a także czynników w otoczeniu bliższym i dalszym, wpływającym na środowisko bezpieczeństwa. Niezbędne jest badanie aktualnej sytuacji w regionie, posiadanie wiedzy na temat decyzji podejmowanych przez państwa należące do inicjatywy, nie tylko podczas oficjalnych szczytów, ale w trybie ciągłym. Mimo to, zarówno podczas określania szczegółowego obszaru badawczego, jak również wyciągania wniosków, konieczne jest wykorzystanie metody abstrahowania. Ze względu na fakt, iż badana problematyka ma mieć charakter nie tylko teoretyczny, ale i praktyczny, ważna jest w procesie badawczym, szczególnie w kwestii wyciągania wniosków, neutralność polityczna badaczy.

Bibliografia

- Findeisen W. (red.), *Analiza systemowa - podstawy i metodologia*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1985.
- Jean C., *Geopolityka*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich Wydawnictwo, Wrocław 2003.
- Koźmiński A., *Analiza systemowa organizacji*, PWE, Warszawa 1979.
- Limański A., Drabik I., *Zarządzanie bezpieczeństwem ekonomicznym w warunkach niepewności*, Wyższa Szkoła Zarządzania Marketingowego i Języków Obcych, Katowice 2013.
- Mannheim K., Berger P.L., Luckman T., Jackson R.H., R.H., Sørensen R.H., *Wprowadzenie do stosunków międzynarodowych: teorie i kierunki badawcze*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012.
- Ostaszewski P., *Międzynarodowe stosunki polityczne*, Książka i Wiedza, Warszawa 2010.

- Ronis S.R., *Economic Security: Neglected Dimension of National Security?*, Center for Strategic Conferencing Institute for National Strategic Studies by National Defense University Press, Washington D.C. 2011.
- Sienkiewicz P., *Analiza systemowa. Podstawy i zastosowania*, Wydawnictwo Bellona, Warszawa 1994.
- Sulowski S., *O rozwoju badań i postulacie interdyscyplinarności w naukach o bezpieczeństwie*, [w:] S. Sulowski (red.), *Tożsamość nauk o bezpieczeństwie*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2015.
- Swadźba S. (red.), *Systemy gospodarcze. Zagadnienia teoretyczne*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Katowice 2009.
- Szubrycht T., *Współczesne aspekty bezpieczeństwa państwa*, „Zeszyty Naukowe Akademii Marynarki Wojennej” 2006, nr 4 (167).
- Świeboda H., *Prognozowanie zagrożeń bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa 2017.
- Zięba R., *O tożsamości nauk o bezpieczeństwie*, „Zeszyty Naukowe AON” 2012, nr 1 (86).

Źródła internetowe:

- <http://three-seas.eu/about/>.
- <http://three-seas.eu/wp-content/uploads/2018/06/WARSAW.pdf>.
- <https://www.bgk.pl/aktualnosci/udzial-bgk-w-forum-wizja-rozwoju-2328/>.
- <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wizyty-zagraniczne/art,105,wspolna-deklaracja-w-sprawie-inicjatywy-trojmorza.html>.
- <https://www.prezydent.pl/kancelaria/aktywnosc-ministrow/art,424,min-szczerski-trojmorze-nie-jest-alternatywa-dla-unii-europejskiej.html>.
- <https://www.prezydent.pl/kancelaria/aktywnosc-ministrow/art,691,prezydent-lotwy-w-poniedzialek-zlozy-w-polsce-oficjalna-wizyte-.html>.
- Łaszczyk A., *Analiza geopolityczna potęgi państw*, <http://geopolityka.net/analiza-geopolityczna-potegi-panstw/>.